

KAPITTEL 8

Frå indremisjon til mindre misjon: Nordfjord indremisjon 1970–2000

Andreas Tjomsland

Høgskulen i Volda

Samandrag: Nordfjord indremisjon var ein lågkyrkjeleg lekmannsorganisasjon som eksisterte frå 1879 til 2000. Artikkelen fokuserer på dei siste tretti åra, frå 1970 til 2000, ein periode då mange lågkyrkjelege organisasjonar møtte motgang. I Nordfjord var indremisjonen framleis ei verkeleg folkerørsle utover 1970-talet, og mykje nytt arbeid blei sett i gang. Men utover 1990-talet peika pilene for gåveinntekt og rekruttering nedover, og ungdom som vaks opp i rørsle, tok ikkje over stafett-pinnen etter dei eldre. Flytting, utdanningsauke og konkurranse var viktige faktorar. I indremisjonen var det tidlegare vekkingslivet blitt institusjonalisert, med dei tette småfellesskapa på bedehusa som grunnstein. Desse hadde fått eit fokus på ansvar og offer som appellerte lite til ungdom og samfunnet rundt, og forynga seg lite. Lojale indremisjonsfolk sleit seg ut på å gjere stadig fleire oppgåver, og resultatet blei mindre misjon utover 1990-talet.

Nøkkelord: indremisjon, bedehus, Nordfjord, lågkyrkjeleg kristendom, bygdekultur, Vestlandet

1. Innleiing

Misjon er eit ord som for mange er synonymt med lysbilete frå misjonsmarka på Madagaskar, eller innsamlingar for fattige i andre land. Men norsk misjon har òg hatt ein heimefront, *indremisjonen*. Denne har fått liten plass i den lokale og regionale historieskrivinga, trass i at han har hatt stor innverknad på mange liv og lokalsamfunn. I denne misjonsgreina handla det om å føre naboar og slektningar til omvending. Dette var grunnlaget for dei mange lokale indremisjonsforeiningane, slik som dei i distriktet Nordfjord, heilt nord i noverande Vestland. I 1879 blei det skipa

Sitering av denne artikkelen: Tjomsland, A. (2020). Frå indremisjon til mindre misjon: Nordfjord indremisjon 1970–2000. I B. Løvlie, P. Halse & K. Hatlebrekke (Red.), *Tru på Vestlandet. Tradisjonar i endring* (Kap. 8, s. 193–215). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.104.ch8>
Lisens: CC BY-ND 4.0.

ei felles regional foreining her, med formål om «paa den evang. luth. Kirkes Bekjendelses Grundvold at vække og nære et sandt kristeligt Liv i vort kirkelige Samfund» i distriktet.¹ Nordfjord indremisjon blei ein del av Indremisjonselskapet, ein misjonsorganisasjon som jobba noko tettare saman med Den norske kyrkje, enn det Vestlandske indremisjon og NLM gjorde.

I dei hundre åra frå 1870 til 1970 var indremisjonen og bedehusa ein betydeleg aktør i mange lokalsamfunn, og bar preg av å vere ei brei folkerørsle.² Indremisjonen sin framvekst og identitet kan ikkje forklarast utan å forstå *vekkinga* si sentrale rolle. Sosiologisk sett kan ei vekking definierast som «... ein prosess der ein heller stor flokk menneske nokolunde samtidig opplever ei omvending som gjev ny mening i tilveret.»³ Men kva skjedde med lekfolket, organisasjonen, innsatsvilja og lojaliteten når vekkingane ikkje kom som før i tida? Mot slutten av 1900-talet blei det stadig færre lokallag i dei store misjonsorganisasjonane, og bakom ligg komplekse og samverkande mekanismar. For å forstå meir av utviklinga etter 1970 kan det dermed vere fruktbart å ta for seg ein avgrensa organisasjon, som Nordfjord indremisjon.

Ved å undersøkje både gåveinntektene frå Nordfjord indremisjon sine rekneskapar og informasjon frå det interne misjonsbladet *Ljosstrålar*, og deretter kople dette mot utviklingstrekk i samfunnet på lokalt, regionalt og nasjonalt plan, kan vi seie noko om korleis dei store samfunnsendingane i denne perioden verka inn på indremisjonen sitt arbeid. Og samstundes kan dette bladet fortelje noko om korleis interne kulturtrekk i rørsla utvikla seg, eller ikkje utvikla seg, i denne tida. *Ljosstrålar* hadde eit opplag på kring 1450 i 1983, ned til kring 1000 ved tusenårsskiftet. Mykje av stoffet er eigenprodusert, men bladet trykte òg utdrag frå talar, bøker og andre blad, som ein med det må rekne med at redaktøren gjekk god for. Redaktøransvaret var knytt til stillinga som krinssekretær i Nordfjord indremisjon fram til 1988, og styraren eller ein utpeikt lærar ved Nordfjord folkehøgskule hadde ansvar for «sin» del av bladet, «Ljosborgteigen», fram til 1993. Frå 1988 var redaktøransvaret ikkje lenger så

1 Wergeland, 1979, s. 22 – Statuttar for «Nordfjords Fællesforening for den Indre Mission».

2 Ljosstrålar (november 1937) fortel til dømes om det regionale haustmøtet på Vereide, som samla 800 menneske innomhus. Over tusen deltakar på friluftsstemmer var heller ikkje uvanleg.

3 Seland & Agedal, 2008, s. 15.

tett knytt opp mot sekretærstillinga, og tonen i bladet blei samstundes merkbart meir sjølvgranskande og kritisk.⁴

2. Vekkingar og bedehusbygging

Indremisjonen står i ein vekkingstradisjon tilbake til Hans Nielsen Hauge (1771–1824), men som ikkje kan forklarast utan å ta med den tyskimporterte pietismen som kom før den tid. Haugiansk vekkingliv var prega av ei spesiell blanding av at folk skulle kome til djup syndserkjenning og gjennomgå ei omvendning, og ei økonomisk gründerånd som omforma det norske samfunnet på 1800-talet. Vekkingstraumane frå Carl Olof Rosenius (1816–1868) og gjennom prestane som blei undervist av Gisle Johnsson (1882–1894), som kom seinare på 1800-talet, dvelte mindre ved syndefordervet, og blei det meir direkte startskotet for den organiserte indremisjonsrørsla. I indremisjons-tradisjonen i Sunnfjord var predikantane Anders Nilsen Haave (1809–1867) og Mads Wefring (1819–1894) sentrale eksponentar for den same dreinga mot større vekt på nådebodskapen, det same gjaldt Arne Linde (1822–1914) i Nordfjord.⁵ Predikantar eller *emissærar*⁶ som Linde stod i sentrum for det dramaet som kunne utspela seg under vekkinga. Forkynninga til ein av dei som verka i Nordfjord, blei hugsa som «..eit friskt vårvêr, lik elva i vårflaumen» som dei stundom var redd for at skulle gå over sine breidder, men som til slutt likna på «vårsola som smiler over liv som gror.»⁷ I indremisjonstradisjonen blei vekkingane gjerne omtala slik, med naturlikningar som mildvêr, vårløysing eller bløming. Dette var noko bønder og fiskarar kunne kjenne att.

Nordfjord indremisjon hadde eigne tilsette emissærar, som i starten var løna berre vinterstid, seinare på heiltid.⁸ Indremisjonen organiserte òg

4 I 1988 var det vanskeleg å skaffe krinssekretær, og bladstyraransvaret gjekk til ein merittert forkynnar i Nordfjord indremisjon. Ein annan tok over i 1993, saman med rektor for folkehøgskulen. Samtidig var det slutt på den skarpe todelinga mellom krinsstoff og skulestoff i bladet. Ein journalist med erfaring frå regionale og lokale aviser bidrog òg mykje til bladet utover 1990-talet.

5 Wergeland (1979, s. 20) fortel om korleis Linde si forkynning var full av «varme, hjartelag og medkjensle».

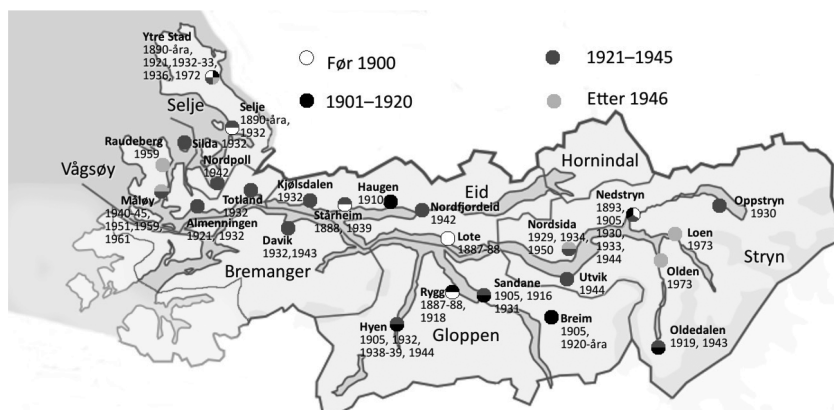
6 Aagedal (2003, s. 50) bruker «emissær» som tittel på det «yrket» som oppstod då dei omreisande predikantane blei løna av organisasjonane frå rundt 1900 og framover, til skilnad frå ubetalte «reisende brødre» fram til 1860 og Lutherstiftelsen sine deltidsarbeidande «bibelbod» mellom 1860 og 1891.

7 Knut Myrstad om vekkingforkynninga til Johs. G. Holsen i Ljosstrålar (oktober 1964).

8 Wergeland, 1979, s. 31.

omreisande talarar gjennom sentralorganisasjonen i Oslo, og andre organisasjonar hadde sine talarar som slapp til på bedehusa. Slike tilreisande predikantar kom gjerne til ei bygd, tok inn hos ein av «venene» og heldt møte i nokre dagar. Men dersom det var teikn til vekking, kunne dei bli lenger. Emissærane kunne tale inn i ei felles røyndomsoppfatning der det var allment akseptert at livet hadde to moglege utgangar. Ofte var retorikken basert på valet mellom frelse og fortaping. Dette la eit alvorleg bakteppe for vekkingforkynninga, både for dei som «kom med» og dei som ikkje gjorde det.

I lokalsamfunna blei vekkingane gjerne opplevd som dramatiske hendingar, som snudde opp ned på relasjonar og familiar. Det var ingen stader å gøyme seg for vekkinga i små bygder, og det kunne opplevast som at «Gud va' øve' alt».⁹ Vekkingane gjorde at trauste bønder fekk sterke kjensleutbrot, og det gav verkeleg dramatiske omslag i folk sine liv. Ofte blei heile bygder forandra, frå å vere prega av «banning, rå tale, drikk og sedløysa»,¹⁰ til bygder der vekkingskristendomen fekk definere dei sosiale spelereglane, eller i alle fall kva det ville seie å *vere kristen*.

Figur 1. Vekkingar i Nordfjord. (Grunnkartet er hentet fra Wikimedia Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Norway_Sogn_og_Fjordane_-_Sogndal.svg. Lisens CC BY-SA 3.0. Alle tilpasningar er gjort av forfatteren.)

Kartet i Figur 1 viser dei vekkingane som indremisjonsfolket rekna opp ved 100-års-jubileet i 1979.¹¹ Nokre stader i Nordfjord kom vekkingane fleire

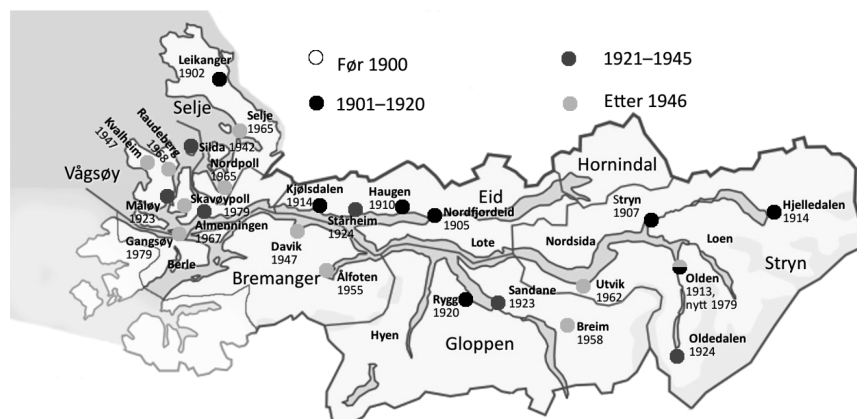
⁹ Seland, 2006, s. 136.

¹⁰ Slik beskriv Wergeland (1979, s. 21) situasjonen før vekkingane.

¹¹ Wergeland (1979, s. 61–73) om vekkingane i Nordfjord. *Vekking* er eit uspesifikt omgrep, og dei som her er oppførte, er altså dei som indremisjonsfolk i Nordfjord på 1970-talet minstest som

gonger, som på Stadlandet, på Sandane og i Stryn. Andre plassar hende det berre éin gong, gjerne i byrjinga av 30-åra. Så skipa dei «vakte» eit såkalla *venesamfunn*, og i mange tilfelle levde dei vidare på dei hendingane som hadde vore så skjelsettande for dei. Dei bad og arbeidde for at akkurat det same skulle hende på nytt i bygda. Vekkinga blei det sentrale referansepunktet for dei som kalla seg «veneflokken»,¹² og ho var grunnen til at flokken, som etter kvart organiserte seg i den lokale misjonsforeininga, eksisterte. Håpet om nye vekkingar var grunnen til at dei heldt oppe arbeidet.

Dermed blei det også eit eksistensielt problem for rørsla at ikkje dei store vekkingane kom attende i etterkrigstida. I *Ljosstrålar* frå 1951 kan vi lese at det var tungt å gå og arbeide utan at det kom vekking. Misjonsfolket visste likevel kva dei venta på. Rett nok kunne vekkinga si art og ytre form skifte med tid og miljø. Men dersom det var Guds verk, ville resultatet vere *syndserkjenning* og *omvending*.¹³ Arva frå den tyske pietismen innebar at prosessen burde skje i denne rekkefølga.

Figur 2. Bedehus i Nordfjord. (Grunnkartet er hentet fra Wikimedia Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Norway_Sogn_og_Fjordane_-_Sogndal.svg. Lisens CC BY-SA 3.0. Alle tilpasninger er gjort av forfatteren.)

viktige hendingar. Vekkingar i regi av pinserørsla eller andre organisasjonar vil ikkje nødvendigvis vere med. Den søraustlege delen av Bremanger kommune er ikkje med, fordi denne «høyre til» DVI. Kommunane er inndelte som dei var frå 1977.

- 12 Wergeland (1979, s. 61) beskriv vekkingane som «sjøve livsnerven, utgangspunktet og grunnlaget for den oppgåva indremisjonen har fått i folket vårt.»
- 13 Referat frå Vestlandske Indremisjon sitt årsmøte, vidareformidla i *Ljosstrålar* (september 1951).

Figur 2 viser oss at bedehusa ofte blei bygde i etterkant av vekkingane. Vi ser at medan vekkingane hadde ein topp i mellomkrigstida, så var det i etterkrigstida det blei bygd flest bedehus i Nordfjord. Nokre stader, som på Eid, var det ikkje nokon klar samanheng mellom vekking og bedehusbygging. Husa blei gjerne reiste på det som då var sentrale stader i bygdene. I bedehusa blei dramaturgien og dramatikken i vekkinga institusjonalisert, og det blei vanleg at omreisande talarar «talte til vekking», sjølv om faktiske vekkingar var ganske sjeldne. Vekkinga var utover 1960- og 70-talet framleis det store målet for alt arbeidet som blei lagt ned på bedehuset.

Ved starten av 1970-talet stod Nordfjord indremisjon på mange vis fram som ei vital rørsle. Særleg verkar vekkingane i 1972 og 1973, først på Stadlandet og så i Olden, å ha «kveika» misjonsfolket. Særleg inspirerande var det for dei trufaste støttespelarane at mange ungdomar «kom med», som det heitte. Kor mange av desse som var oppvaksne i indremisjonen og kor mange som kom til utanfrå miljøet, er vanskeleg å seie noko om. Men desse vekkingane eller fornyingane heldt likevel liv i håpet om ei vekking av den gamle gode sorten.

Og om det potensielt kunne fungere, var det kanskje ikkje stor grunn til å endre på vinnaroppskrifta. Likevel kom det ikkje fleire store vekkingar i Nordfjord. I 1983 blei det rapportert om at mange var «fornya», i ein møte-serie som varte lenger enn planlagt i Innvik. Det er verdt å merke seg at i begge desse oppslaga var soknepresten djupt involvert i det som skjedde og det fortel oss om ein indremisjon som jobba tett på Den norske kyrkja.

Hovudinstrykket i *Ljosstrålar* utover 1980-talet er ein viss resignasjon med tanke på vekking. I staden for å ha vekkinga i fokus, flytta bladet merksemda over på kor bra det var å jobbe på, jamt og trutt, og kor viktig det var å ikkje gje opp.¹⁴

3. Institusjonalisert vekkingsliv

Vekta på *syndserkjening* og *omvending* i rett rekkefølge var problematisk for arbeid som kunne føre til at unge berre vaks stilt og roleg inn

14 Ljosstrålar (april 1984) trøystar med at «Det jevne vedvarende arbeid forteller at de som arbeider har tro på arbeidet, derfor fortsetter de selv om det til sine tider kan være tungt.»

i trua.¹⁵ Slikt blei kalla «oppdragingskristendom», og var lenge eit fyord i indremisjonen.¹⁶ Det måtte ei omvending til, og det var klare forventningar til korleis ho skulle sjå ut. Men utover etterkrigstida blei det meir akseptert å snakke om ein «stille» variant av vekking.¹⁷

Den generasjonen som opplevde vekkingane på tidleg 1900-tal, hadde gjerne sett konsekvensane av fyll og hasardspel for heile familiar. Dei var fullt medvetne om kva dei omvendte seg bort frå. Men dette skjemaet for omvending blei så ført vidare til dei neste generasjonane. Å vakse opp som ein del av bedehusrørsle var trygt, men fullt av forventningar. Ein skulle halde seg unna kortspel, dans og svir, men på den andre sida skulle ein på eit tidspunkt omvende seg, «kome til klårleik», ta eit standpunkt for å verkeleg bli rekna med i flokken. Når desse ungdomane skulle ta avstand frå det ville livet dei *ikkje* hadde levd, stod dei overfor eit visst dilemma.

Løysinga for indremisjonsfamiliane i Nordfjord var *folkehøgskulen*. Nordfjord ungdomsskule (no folkehøgskule) blei innvigd i 1923. Indremisjonen stod i spissen for å få oppretta skulen, som kravde ein dugnads- og gjevarinnsats som i seg sjølv fortel oss at indremisjonen var ei brei folkerørsle.

I mange indremisjonsslekter var det forventa av ungdomane at dei skulle ta ein vinter på «Ljosborg», som skulen på Vereide i Gloppen blei kalla. Her var det ei tydeleg forventning frå gamalt av, om at skuleåret skulle bidra til ei slags omvending eller gjennombrudd. Ein tidlegare elev, som hadde om lag 100 (!) temmeleg nære slektningar som hadde gått på skulen, sa det slik i eit intervju: «Elevåret var avgjerande. Kristentrua braut for alvor igjennom til utadventd liv. Eg vart frimodigare».¹⁸ Vi kan sjå folkehøgskulen som eit kompromiss mellom oppdragingskristendomen, som var realiteten for indremisjonsungdomane, og omvendingskristendomen, som var idealet

15 I Nordfjord førte desse to ulike måtane å forstå vegen til frelse på at samarbeidet mellom indremisjonen og NKUF (KFUK/KFUM) blei vanskeleg. Felles leirarbeid blei avslutta i 1961.

16 Seland (2006, s. 121) refererer til indremisjonsselskapets predikant Alfred Hagnor som i 1937 forkynte at «selv om du har levd med ham op gjennom barneårene, må det komme et personlig gjennombrudd med dig. Det går an å bli en opdragelseskristen, som ikke lenger eier livet i Gud.»

17 Wergeland (1979, s. 61) anerkjenner til dømes «den stille vekkinga eller vekst som også er ei frukt av det jamne arbeidet».

18 Ljosstrålar (juni 1991).

for dei vaksne. Lenge såg dette mønsteret ut til å fungere. Når det kom rapport frå skulen om vekkingar, eller når kristentrua «braut gjennom» hos unge, så var det med på å legitimere skulen overfor dei trufaste støttespelarane i fjorden. Ønsket om ei ordna form for vekkingssoppleving for ungdomane var altså det eine beinet skulen stod på.

Det andre var å tilby arbeidsretta eller studieretta skulegang til bygdeungdomen. Men når først den offentlege ungdomsskulen blei allmenn og obligatorisk, og deretter vidaregåande skule blei tilgjengeleg for dei fleste, blei folkehøgskulen hengande litt i lause lufta. Via nysatsingar som EDB og sosialliner, som låg i grenseland mellom nyttig og moro, så enda dei fleste folkehøgskulane opp med liner som meir var eit slags friår, før dei unge tok fatt på arbeidsliv eller høgare utdanning.

Då blei det raskt attraktivt å ta «friåret» sitt andre stader i landet, og det blei eit gjentakande refreng i *Ljosstrålar* at ungdomen frå Nordfjord, særleg frå indremisjonsheimane, måtte søkje seg til *Ljosborg*, som etter kvart fekk få elevar frå nærområdet. Mykje av den tradisjonelle koplinga mellom indremisjonsfamiliane og skulen, og dermed den institusjonaliserte vekkingssforma, forsvann i denne prosessen.

4. Bilar, borte buarar og bustadfelt

Nordfjordungdomen reiste i stadig større grad bort frå Nordfjord, ikkje berre for eit «friår», men òg for studie og arbeid. Vi ser ut frå folketeljinga i 2001 at folketalet for heile Nordfjord ikkje hadde gått særleg mykje ned sidan 1970. Men det var blitt over 2000 færre barn i distriktet, og over 2000 av ungdomane studerte no ein annan plass enn i heimkommunen. Ein klar effekt av dette var færre barn og unge til å fylle korvettlag, yngresforeiningar og indremisjons-ungdomslag.¹⁹

Reint bortsett frå at ungane flytta vekk for ein periode eller for godt, så hadde utdanninga òg ein annan konsekvens for indremisjonen. I Nordfjord, som elles i landet, kom det ei enorm endring i utdanningsnivået i

---

19 Ljosstrålar (oktober 1993) beskriv effekten av bortreiste ungdomar for bedehusa: «Det merkast i miljøet når kanskje fem av ei gruppe på ti blir borte i eit jafs. Gruppa i alderen 15–30 manglar i mange bedehusmiljø».

denne perioden. I 1970 hadde tre av fire nordfjordingar berre grunnskuleutdanning. I 2000 hadde over fire femdelar vidaregåande eller meir. Desse tala gjaldt heile befolkninga, dei unge fekk raskt høgare utdanningsnivå enn dei eldre. Utdanningsauka kom sterkare og tidlegare i Gloppen og Eid, enn i Selje og Bremanger.

Dei bedehusungdomane som tok høgare utdanning, for så å kome tilbake til Nordfjord, må nødvendigvis ha sett bedehusarbeidet i eit nytt lys.²⁰ Sosiologen Peter Berger sitt uttrykk *plausibilitetsstrukturar* beskriv nettverk av sosial samhandling som er med på å gjere ein religiøs tradisjon truverdig for individet. Berger argumenterer for at individualiseringa av religiøse val gjorde at religiøse grupperingar ikkje lenger kunne ramme inn og forklare «heile verda», berre delar av ho.²¹ I dei tradisjonelle bygdesamfunna ville lekfolket sine aktivitetar halde ved like den pietistiske plausibilitetsstrukturen, og gjere at denne kristendomsforma blei opplevd som noko rimeleg eller sjølvsgt. Men i byane og på studiestadane stod gjerne indremisjonsungdomen meir for seg sjølv i møte med eit meir pluralistisk miljø, og dei møtte fleire kritiske innvendingar på nedarva tradisjonar enn dei var vande med. I første omgang kunne dette kunne føre til religiøs passivering, eller i det minste ein endra religiøsitet.

Ulike sider ved det tradisjonelle bedehusarbeidet blei kritiserte i stor-samfunnet, men òg «innanfrå», som i Erling Utne sitt føredrag «Visitas på Bedehuset» frå 1966. Mellom anna tok Utne tak i sjølve forståinga av «venesamfunnet», og sa «at noen mellom oss opptrer som om de var ansatt som sorteringsmannskap i Vår Herres folkeregister» og åtvare mot at vegen var for kort til kameraderi, indre-sirkel-mentalitet og fariseisme.²² Det er lite teikn i materialet frå Nordfjord indremisjon til at slikt blei diskutert i organisasjonen før utpå 1990-talet.

I bedehuset i Stavanger var det 20–25 medlemmer att i 1979. Utover 80- og 90-talet forlét dei ellipsemodellen, altså tanken om at ein skulle gå i kyrkja på føremiddagen og deretter på bedehuset om kvelden. Dei

20 Repstad (1984, s. 21) beskriv korleis utdanning ikkje nødvendigvis førte til forkasting av trua, men òg kunne ruste studentane betre til å møte kritikk mot trusbakgrunnen deira.

21 Berger, 1967, s. 133–135.

22 Utne, 1966, s. 39–41.

begynte å kalle seg «IMI-kirken» og tilbød nattverd og dåp. Indremisjonsselskapet sitt «by-bedehus», Storsalen i Oslo, starta opp gudstener i 1989, og Salem i Trondheim følgde på.²³ Endringa frå foreining til forsamling var tydeleg i byane gjennom heile siste tredelen av 1900-talet, og indremisjonsfolket her opplevde at denne satsinga gav vekst. Indremisjonsungdomen som flytta tilbake til Nordfjord, eller aktive kristne tilflyttarar, hadde dermed gjerne med seg eit heilt anna bilete av kva som fungerte, enn det som framleis gjaldt i Nordfjord.²⁴ For i Nordfjord indremisjon var «ellipsemodellen» ikkje oppe til diskusjon. Gjennom 50 årgangar av *Ljosstrålar* er det berre éin artikkel som på noko vis tematiserer at det kunne vere vanskeleg å engasjere seg *både* i kyrkja og på bedehuset.²⁵ Dette todelte engasjementet var sjølvstøtt for indremisjonsfolket i Nordfjord, men det må ha vore framandgjerande for både tilbakeflyttarar og innflyttarar. Dermed stod dei unge overfor valet mellom å halde kontakten med det gamle miljøet på studentstaden, halde seg passive eller å endre eller utvikle lokalt kristent arbeid.²⁶ Dersom dei valde det siste, kunne det vere freistande å berre styre fullstending utanom indremisjonssystemet.²⁷ Og om det blei starta opp nye tiltak, så måtte ein forsikre om at det berre skulle vere supplement til alt det andre indremisjonen og kyrkja dreiv med, slik som når det blei starta opp «unge vaksne» på Sandane eller lovsongskveldar på Eid.²⁸

Knut Myrstad (1913–2001) var mellom dei store «høvdingane» i Nordfjord indremisjon. Han var krinssekretær frå 1948 til 1965 og seinare stortingsmann for KrF frå 1965 til 1977. Myrstad var tidleg ute med å tale for ei samanslåing av dei kristne organisasjonane,²⁹ og var på mange vis ein

---

23 Grønerud, 2017.

24 Agedal (1988, s. 240) beskriv tilbakeflyttarane som spesielt godt eigna til å kunne tilpasse «det nye» til dei lokale forholda, og nokon som potensielt kunne skape «ny bedehusteologi» og nye praksisar.

25 I *Ljosstrålar* (desember 1995) skriv formannen at det kunne verke som «Vestlandske» og NLM med si sjølvstendige line opp mot Den norske kyrkja var betre rusta til å bygge «fullverdige fellesskap».

26 Agedal (1988, s. 34) presenterer desse tre vala som dei «bykristne» har i møte med bygdebedehuset. Desse alternativa gjeld like mykje for tilbakeflyttarar som for tilflyttarar.

27 *Ljosstrålar* (mars 1995) fortel om korleis mange grupper ønskjer å «operere fritt» utan å koordinere med bedehuset.

28 *Ljosstrålar*, september 1996; oktober 1994.

29 *Ljosstrålar*, mai 1965.

visjonær mann. Men han var nok representativ for Nordfjord indremisjon i si vurdering av «framande» møteformer i 1979: «Metodar som vert nytta i byane, høver ikkje alltid ut over i bygdene der alle kjenner alle.»³⁰ Nordfjord indremisjon heldt fast på biletet dei hadde av regionen sin som ei samling av egalitære grender som låg tungvint til, ei slags roleg øy i eit hav av endringar. Akkurat denne førestillinga styrte mange av strategivala. Men utanfor bedehusveggane endra verkelegheita seg raskt.

Fram til 1960-talet var kommunikasjonane i distriktet baserte på fjordtransport med rutebåt. Turen frå Selje til Sandane tok 18 timar i byrjinga av 60-åra. Men i 1968 opna ferjesambandet Anda–Lote og Lotetunnelen, og med privatbil gjekk reisetida på same strekninga ned til to timar i slutten av tiåret.³¹ I 1975 stod flyplassen på Anda klar, og heilårsvegen over Strynefjellet blei opna i 1977. Dette gjorde at det no var mogleg å kome seg mykje raskare til andre delar av landet, særleg austover. Dei betra kommunikasjonane gav store endringar i rammevilkåra for det tradisjonelle grendebaserte bedehusarbeidet.

Skavøypoll bedehus kan illustrere effekten dette hadde for bedehusa. I 1954 blei det danna eige indremisjonslag her, og i 1965 stod tomta klar. Leiaren for det lokale indremisjonslaget kunne fortelje om «sterk trong for eit slikt hus» i dette området. I 1974 opna Måløybrua, og dermed var det fem minutt å køyre til Måløy, som alt hadde eige bedehus. Frå før hadde det vore fem minutt å køyre til Almenning bedehus andre vegen. Så då bedehuset blei innvigd i 1979, hørde det på eit vis allereie heime i ei tid som var over. Dei innsamla midla frå Skavøypoll var høgast i starten av 80-talet, og dalte så sakte, men ujamt, utover perioden. I 2013 hadde den lokale indremisjonen 12 medlemmer, mest eldre damer.³²

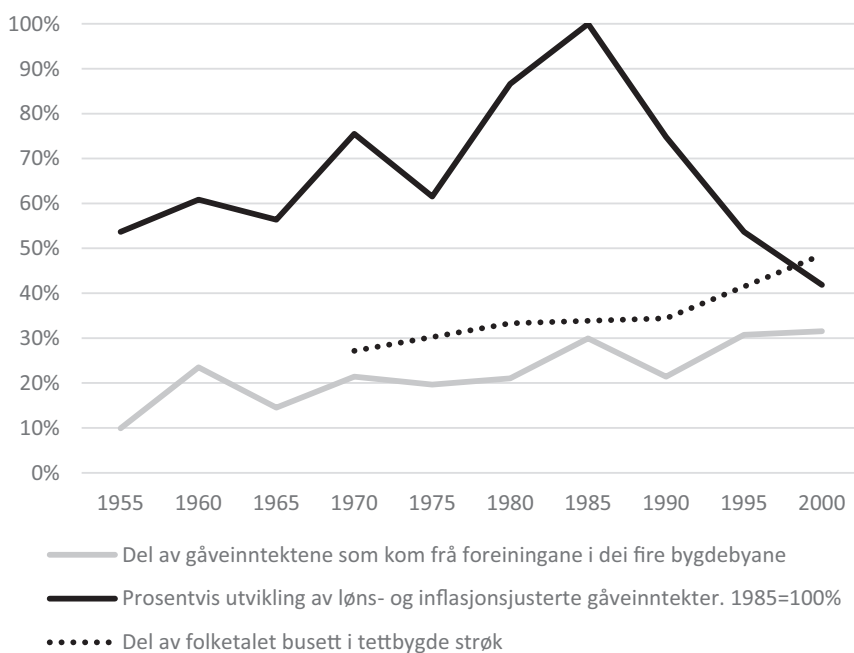
Den gamle grendementaliteten blei oppheva eller utvatna i dei sentrumsnære strøka. Folk reiste til kommunesentera både i arbeidstida og fritida og tenkte på seg sjølve som «måløyværingar» eller «eidarar». Så stod bedehuset, ungdomshuset og gjerne det lokale idrettslaget att, som uttrykk for ein måte å tenkje samfunn på som blei borte med

³⁰ Wergeland, 1979, s. 142.

³¹ Knut Myrstad fortel om denne skilnaden i reisetid i Wergeland (1979, s. 139–140).

³² Kleppa, 2013.

biltransporten. Småbygdene blei til «drabantbygder».³³ Nokre stader der indremisjonen hadde stått sterkt, blei rett og slett fråflytta, og der blei det naturleg nok vanskeleg å drive indremisjon. Men det finst døme frå Nordfjord, som Hennøystranda i Bremanger, der det blei halde misjonsbasar så lenge det budde ei handfull folk der fast. Øya Silda hadde eige bedehus, og var i 1955 den staden i noverande Vågsøy kommune som samla inn mest pengar til indremisjonen. Ved folketeljinga i 1960 hadde Silda 178 innbyggjarar, i 1980 var der 114 att, og i 2001 berre 38, ingen av dei under 15 år. Talet på lokalsamfunn i Nordfjord med indremisjonsaktivitet gjekk ned frå 72 i 1965 til 31 i 2000.

Figur 3. Sentralisering og gåveinntekter til Nordfjord indremisjon.

Figur 3 viser korleis om lag halvparten av nordfjordingane, ifølgje folketeljingane, budde i tettbygde strøk i 2001. Det gjorde berre rett over ein

³³ Aagedal (1988, s. 22) brukar ordet «drabantbygd» om ein kommune der pendlinga inn til byen gjer at koplinga mellom bustad og arbeidsstad blir mindre, samtidig som den spreidde busetnaden og «grendemønsteret» lever side om side med bustadfelte. Betra kommunikasjonar gjorde at store delar av Nordfjord etter 1970 likna stadig meir på «drabantbygder» enn på stabile «bondebygder», sjølv utan noko stort urbant sentrum i nærleiken.

fjerdedel av dei i 1970. I tillegg gjorde altså biltransporten at bygdesent-
era blei lettare tilgjengeleg for folk som framleis budde i utkanten. I Bre-
manger kommune gjekk folketalet drastisk nedover, og Selje og Vågsøy
hadde òg etter kvart negativ folkevekst. Gloppen stod ganske stilt, medan
særleg Eid og delvis Stryn kommunar hadde ei positiv folketalutvikling.
Men dei kommunale tala dekkjer over ei intern flytting inn mot dei nye
kommunesentera.

Særleg Stryn, Sandane og Eid sentrum vaks mykje utover 70- og
80-talet, og busetnaden i Måløy blei tettare, sjølv om ikkje folketalet vaks
så mykje. Nordfjord fekk fire ganske jamstore bygdebyar. Men som vi
ser av figuren, vaks ikkje delen av gåveinntektene til indremisjonen som
kom frå Eid, Stryn, Måløy og Sandane i same tempo. Eid sentrum, som
vaks mest, var ikkje prega av vekkingkristendomen på same måte som
mange av dei bygdene folk flytta frå. Folkevekst i sentrumsområda gav
ikkje automatisk vekst i bedehusarbeidet i dei same områda,³⁴ og det er
ein medverkande årsak til at dei løns- og inflasjonsjusterte gåveinntekt-
ene til Nordfjord indremisjon blei nær halverte frå 1970 til 2000.

5. Bedehuskultur i endring

Indremisjonen og bedehusa kom frå, og fungerte i, ein kulturell kontekst
der verdiar som nøysemd, dugnad, fråhald, offervilje, tradisjonell moral
og egalitet var viktige. Desse verdiane var under sterkt press dei siste
30 åra av 1900-talet, og rundt om på bedehusa blei denne endringa tolka
som del av «sekulariseringa» eller «avkristninga». Spørjeundersøkingar
frå Norsk Monitor viser oss likevel at talet på nordmenn som svarte at
dei betrakta seg som «personleg kristne», ikkje gjekk ned mellom 1985
og 1995,³⁵ men verdiane til folk flest var likevel i endring. Rett nok var det
ei viss dreining i retning materialistiske verdiar hos folk, men hos dei som
heldt fast på ein idealistisk måte å tenkje på, tapte dei *tradisjonelle ideal-
istane* terreng for meir *moderne idealistar*.³⁶

34 Agedal (2003, s. 167) observerte korleis bedehusa i ein annan kommune med folkevekst i denne
perioden, «drabantbygda», heller ikkje klarte å fange opp dei som flytta til.

35 Hellevik, 1996, s. 18–19 og 55.

36 Hellevik, 1996, s. 24–30 og 84.

Knut Myrstad kan stå som eit døme på den tradisjonelle måten å tenkje idealisme på. Ein grunn til at han i si tid valde å reise som emissær i eige heimdistrikt, fortalde han, i staden for å ta ein tilsvarande jobb i Langesunds-området, var at løna berre var rundt ein fjerdedel heime i Nordfjord: «Ein måtte vere villig til å yte eit offer. Og eit offer blei det».³⁷ Typisk for dei meir moderne idealistane frå 1968 og framover var individualitet og autoritets skepsis. Dei ønskte å oppleve *meistring*, i staden for at *offeret* var eit stort poeng i seg sjølv. Kort fortald blei det viktigare for dei å gjere sitt eige val om å vere med på noko som «fungerte». I stor grad ville slike verdiar gjere det vanskeleg å engasjere seg på det lokale bedehuset, både for «vanlege» ungdomar og dei som var frå indremisjonsheimar. Miljøvern, politisk frigjeringskamp eller religiøsitet i form av rørsler som «Jesusvekkinga» eller den karismatiske «trusrørsla» korresponderte betre med den nye måten å tenkje idealisme på. Men det var ikkje utan vidare rom for slikt i indremisjonen.³⁸

Dei kulturelle skilnadane på bedehusfolket og andre var spesielt synlege i spørsmål om såkalla *adiafora*. Dette er handlingar som verken kan kallast moralsk gode eller fullstendig forkastelege, og som dermed var opne for forhandling. Tradisjonelt hadde til dømes indremisjonen vore mot film og kino som ikkje hadde eksplisitt kristeleg innhald. Dersom ein heldt seg unna bygdekinoen, som av og til blei sett opp rundt omkring, så var det lenge ganske enkelt for indremisjonsfolket å halde ungdomane sine på den rette sti akkurat på dette feltet. Men etter at fjernsynet kom, blei alt mykje vanskelegare. «*Det vil fullkomment ødelegge oppdragelse og moral hos den kommende generasjonen*», blei det åtvare om televisjonen gjennom *Ljosstrålar* i 1965.³⁹ Men fem år seinare kan vi lese ein liten notis i same blad at elevlaget hadde samla inn pengar for å handle inn TV-apparat på jenteinternatet på folkehøgskulen.⁴⁰ Synet på kva som var akseptabelt endra seg ganske fort. Folkehøgskulen var meir i dagleg kontakt med ungdomstrendane, enn det bedehusa etter kvart var. Derfor låg nok folkehøgskulen

---

37 Wergeland, 1979, s. 137.

38 Sørbo (1985, s. 34–35) beskriv til dømes korleis «blomsterbarna» i det karismatiske Ung Visjon i Molde ikkje fekk plass innanfor Romsdals indremisjon under «Jesusvekkinga».

39 Ljosstrålar, februar 1965.

40 Ljosstrålar, januar 1970.

framfor resten av indremisjonen i å skape rom for både TV, drama, nye musikkformer og etter kvart dans.

Folkehøgskulen hadde òg ei anna tilnærming enn resten av rørsla til idrett, som gjennom heile etterkrigstida blir omtala som triveleg og morosamt i rapportar frå skulen. Den tradisjonelle haldninga i indremisjonen var, derimot, at kristne ikkje skulle drive idrett, og då spesielt ikkje konkurranseidrett. Dette var likevel eit spørsmål som var ope for debatt i indremisjonen, og allereie på 1950-talet blei det argumentert mot dei tradisjonelle haldningane i *Ljosstrålar*.⁴¹ Fleire av forkynnarane i indremisjonen var aktive konkurranseidrettsmenn.⁴² Likevel hang motstanden, særleg mot konkurransar på søndagen, lenge i. Det var jo kanskje ikkje så rart at indremisjonsfolket var skeptiske til dette. For det hjelpte jo ikkje at konkurransearrangøren unngjekk kyrkjetida, når bedehusfolket skulle møte opp i kyrkja på føremiddagen, og så på bedehuset på ettermiddagen.

6. Kvar var ungdomen?

Det største løftet Nordfjord indremisjon gjennomførte i 1960- og -70-åra, var bygginga av eit eige ungdomssenter ved Bryggja i Vågsøy. Allereie på slutten av 1960-talet såg krinssekretæren teikn til at folkehøgskulen ikkje nødvendigvis hadde ei framtid som det samlande elementet for indremisjonsungdomen. Meininga var at ungdomssenteret skulle ta over stafettspinnen.⁴³ *Fjordly*, som leirstaden blei kalla, blei fylt med mykje ulik aktivitet frå starten, på ein måte som kan minne om slik grendebedehusa hadde vore brukt før i tida.⁴⁴ Allereie frå første heile driftsåret i 1974 blei det fortald om korleis *Fjordly* var blitt eit *kraftsenter* i fjorden og ein

41 Ljosstrålar, oktober 1953.

42 I Ljosstrålar (september 1997) fortel ein veteranidrettsmann og forkynnar om korleis han har opplevd det som ein frigjeringsprosess at synet på idrett har gått frå syndestempel til aksept for livsutfalding.

43 Ljosstrålar, mars 1971.

44 Aagedal (2003, s. 336) viser til korleis bedehusa i «Bondebygda» pleidde å ha arrangement av mange typar for bygdefolket, men no var blitt meir «reine» bedehus. *Fjordly* blei arena for barne-, ungdoms- og konfirmandtleirar, møte for andre organisasjonar, politiske og kulturelle konferansar, lærarlagsmøte og prostimøte. Foreiningar, klubbar, pensjonistlag og skuleklassar besøkte bygget, det blei brukt til bryllaup og gravferder, og bygdefolket skipa til festar og basarar der.

åndeleg heim for ungdomane.⁴⁵ Leirstaden fungerte frå starten av som ein stad der ungdomen fekk skape sitt eige uttrykk, der det blei snakk om å *praktisere nådegåver*, og der impulsane frå karismatisk kristendom slo sterkare inn enn på bedehusa. Her blei dei unge følgd opp av nokon dei stolte på, og dei fekk tillit og veksande ansvar.⁴⁶ I leirsamanheng begynte det å bli aksept for «unge som i det stille har vakse fram til ei personleg tru», som altså ikkje hadde gått skjematisk gjennom syndserkjenning og omvending.⁴⁷ I materialet frå *Ljosstrålar* blir saga om ungdomssenteret presentert som eit stort lyspunkt for rørsle, og tala frå årsrapportane fortel den same historia. I 1972 hadde indremisjonen ei leirdeltaking som svara til 4 % av talet på barn og unge i Nordfjord. I 1997 svara deltakinga til om lag 11 % av barna og ungdomen.

Men dersom leirstaden var den *åndelege heimen*, så ville jo ikkje ungdomane vere «åndeleg heime» på sitt lokale bedehus. Unge leirdeltakarar strøymde i alle fall ikkje til bedehuset til dømes i Stryn, sjølv om det var nyoppussa og alt.⁴⁸ Nokre stader i landet blei bedehusa det vi kan kalle «aktivitetsbedehus», med omfattande korarbeid, eller ulike aktivitetsgrupper som var opne for deltaking for bygdefolk flest. Dette ser ikkje ut til å ha skjedd i Nordfjord. Idealet på bedehusa i Nordfjord, som til dømes kjem til uttrykk etter vekkinga i 1972, var i staden at dei som var blitt omvende eller «kome til klårleik», tok del i det etablerte *venesamfunnet*.⁴⁹ Forventinga der var at ein skulle ta del i dei såkalla *småmøta*, som var tette, personlege møte med bibellesing og bøn.⁵⁰ Men som religions-sosiologen Ida Marie Høeg har påvist, er det ikkje slik at jo eldre ein blir, jo meir innstilt blir ein på å ta vare på tradisjonell tru og praksis. I staden er det den haldninga og praksisen dei unge startar opp med, som blir avgjerande for utviklinga framover.⁵¹ Samanhengen mellom leirarbeidet og småmøta på grendebedehuset var sjølvinnlysande for det vaksne

45 *Årsmelding for Nordfjord indremisjon*, 1974, s. 8–10.

46 Ljosstrålar (april 1998) fortel om ei som starta som vanleg deltakar, og sidan «gjekk gradene» via kjøkenhjelp til leiaroppgåver.

47 Ljosstrålar, august 1968, rapport frå leirarbeidet.

48 Ljosstrålar, mai 1995.

49 Ljosstrålar, mars 1973. Ungdomssekretæren skreiv: «Og til dykk unge vil eg seia: Finn din plass i venesamfunnet. Lat ikkje din plass stå tom når dei kristne, der dei bur, samlast til bønemøte».

50 Ljosstrålar, mai 1995.

51 Høeg, 2010, s. 336.

misjonsfolket, som hadde finansiert leirane, men ikkje like sjølvstøtt for dei som vaks opp med leirstaden som «åndeleg heim».

Mykje tyder på at Fjordly og bedehusa fungerte som ulike *sosiale felt* der det var nokre former for *kulturell kapital* som blei verdsett på ungdomssenteret, og heilt andre typar kapital som gjaldt heime på bedehuset.⁵² Mange ungdommar kjende seg heime på leirstaden, der dei forstod dei kulturelle kodane. Der kunne dei bli anerkjende til dømes for revynummer, karismatiske trusuttrykk, dugleik i idrett eller rytmisk musikk. Dette var former for «kapital» som ungdommen ville få liten gevinst for på bedehuset heime, der den tradisjonelle idealismen rådde. På bedehuset var det i større grad fråhald frå alkohol, trufast oppmøte, jamt og trutt arbeid og offervilje som gav anerkjening.

På Stadlandet var gjennomsnittsalderen i indremisjonslaget passert 60 år i 1994. Men løysinga som leiaren såg for seg, var at det kom tilsig av nye krefter, altså at ungdomane på nytt skulle strøyme inn på bedehuset. Måten det skulle skje på, var at det skulle bli ei ny vekking, som den dei hadde hatt i 1972.⁵³ Vekkingane på 1930-talet ser ut til å ha verka konserverande på indremisjonen sin kultur og strategi utover etterkrigstida, som eit bilete på noko som ein gong fungerte. På same måten verkar det kanskje utover 1990-talet som om minnet om vekkinga i 1972 var blitt ein grunn til å halde på vinnaroppskrifta frå for tjue år sidan.

7. Supplere – ikkje fjerne

Tida mellom 1970 og 1985 viste på overflata få teikn til å vere nedgangstid for Nordfjord indremisjon. I staden ekspanderte arbeidet i mange retningar. Indremisjonen satsa på bygging og drift av ungdomssenter og barnehagar, hotelldrift i storskala i Innvik, omreisande evangeliseringsteam, manns- og kvinnehelger, arrangement for innsamlingsgruppa *ansvarsringen*, bibelkurs og mini-bibelskular, pensjonisttreff og bibelcamping. I tillegg kom ei stor utbygging av internat på folkehøgskulen og nybygg og renovering av eit par bedehus. Dei tilsette var fleire enn før, reiste meir

52 Bruken av Bourdieus sine uttrykk i denne samanhengen er inspirert av Redse (2015, s. 6–9).

53 Ljosstrålar, april 1994.

rundt, og økonomien gjekk i rett retning. Men rundt 1990 byrja inntektene å gå synleg ned, og mangelen på nyrekruttering på bedehusa og mangelen på både frivillige og betalte arbeidarar var synleg for alle. I denne situasjonen var det nettopp diskusjon rundt nye utbyggingsplanar for retreatsenter som fekk usemje og misnøye til overflata i organisasjonen.⁵⁴ Dette skjedde både i lesarinnlegg i *Ljosstrålar*, på årsmøte og i meir private forum.⁵⁵

Det er lett å tenkje at problemet var at indremisjonsfolket var for konservative. Men hovudtanken med konservatisme er jo at ein må *forandre for å bevare*, altså vil ein konservativ ønskje ei jamn utvikling, med respekt for tradisjonane. I staden ser vi på 90-talet at bedehusfolket heller ville skape nye ekstratiltak for, sekundært, å lokke folk inn til dei «vanlege» møta. Og gjennom ganske opne meningsutvekslingar, som blei refererte i bladet, får vi innblikk i ein indremisjon som ikkje hadde særleg tru på desse vanlege bedehusmøta, som var sjølvne ryggmergen i arbeidet. Dette resulterte i ein ambivalens som kunne kome tydeleg til uttrykk i *Ljosstrålar*. Overskrifta på referatet frå ein strategikonferanse i 1995 var at ein skulle gå «Ut med glede i Nordfjord». Men sjølvkritikken i oppsummeringa rett under, med overskrifta «Fast i gamle spor», var beisk: Misjonsfolket var redde for å ta på seg oppgåver, sat fast i gamle tradisjonar, såg ikkje pliktene sine i Den norske kyrkja, hadde for mange konflikhtar, programma var for trøytt og fargelause, mange forsamlingar var for lukka og mange miljø utan evne eller vilje til å ta imot nye menneske. Ikkje gjekk dei på besøk til sjuke og einsame heller, eller tok seg tid til å lese Guds ord.⁵⁶ Denne situasjonsbeskrivinga gjekk altså ut i over tusen postkassar til det trufaste misjonsfolket i Nordfjord.

Etter at dei hadde fordøydd dette lesestoffet, kom kanskje telefonen: «Vil du ta på deg leiaroppgåver i denne organisasjonen?» Dei som fekk jobben med å ringe rundt, hadde vanskelege arbeidsvilkår. Folk sa nei.⁵⁷ Utover 1990-talet var det vanskeleg å skaffe folk til både frivillige oppgåver og til løna stillingar. Leiarane som trakk seg, var tydelege på at det var

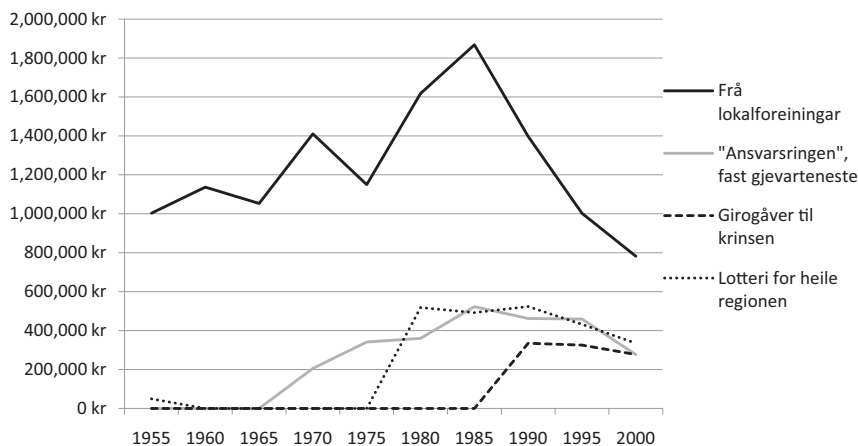
54 Ljosstrålar (juni 1990) inneheld eit kritisk innlegg om ressursbruken.

55 Styreprotokollane gjev innblikk i fleire konflikhtar som måtte handterast tidleg på 90-talet.

56 Ljosstrålar, mars 1995.

57 Ljosstrålar, mai 1997, under overskrifta «Hundrevis av telefonar».

altfor mange saker å handtere, og for lite tid til det dei ønskte å fokusere på.⁵⁸ Samtidig, og sjølvsgatt ikkje utan samanheng med dette, gjekk økonomien raskt i feil retning. I reine tal stod inntektene stille, men justert for lønsvekst og inflasjon stupte dei utover 1990-talet. Figur 3 viste korleis inntektene i 2000 berre var 42 % av det dei var i 1985. Særleg minka inntektene frå lokalforeiningane, som forsvann ei etter ei.

Figur 4. Fire gåvekjelder til Nordfjord krins av Indremisjonsselskapet, justert for inflasjon og lønsvekst.

Figur 4 viser korleis gåvene til krinsen frå lokalforeiningane gjekk ned frå 1985, og korleis nye måtar å få inn pengar på ikkje hjelpte nok til å vege opp. I 1965 hadde indremisjonen inntektsbringande aktivitet i 72 lokal-samfunn i Nordfjord, i 2000 var det aktivitet berre på 31 stader. Situasjonen etter 1985 var altså at det blei stadig færre aktive, på stadig færre stader, og stadig minkande inntekter. Indremisjonen sin reaksjon på dette var å finne på *nye tiltak* som skulle setjast i verk. Etter ein prosess som blei sett i gong sentralt i Indremisjonsselskapet blei det heldt regionale strategi-konferansar frå 1990. Konferansen for Nordfjord i 1995 resulterte i heile 17 ulike tiltak som skulle gjennomførast. Det er altså forståeleg om leiarane kjente at dei hadde mange saker å følgje opp. For mange involverte blei det nok opplevd som om heile indremisjonen sitt arbeid var oppe til

58 Ljosstrålar (april 1997) gjev att formannen si grunngjeving for å trekkje seg, under overskrifta «Mange saker – lite misjon».

vurdering på denne tida. Men i stor grad konsentrerte evalueringa seg om dei ytre formene, slik som til dømes måten ein organiserte stolane på.⁵⁹ Mange viktige underliggjande faktorar verkar ikkje å ha blitt særleg problematisert. Dette gjaldt til dømes lojaliteten til Den norske kyrkja, innsats i denne i tillegg til på bedehuset, takhøgda for ulike bibeltolkingar, avhengigheit av eksterne predikantar, kjønnsroller, gjennomføring av tradisjonsrike tilstellingar, den totale arbeidsbelastninga for misjonsfolket, forståinga av «venesamfunnet», fråhaldskravet og ideala om nøysemd og offer. Det store biletet er at organisasjonen ikkje satsa på eller makta å utvikle dei nære fellesskapa som var sjølve ryggrada i arbeidet. I staden brukte dei energien på å starte nye tiltak på mange kantar. «Supplere – ikkje fjerne» var overskrifta på ein artikkel i *Ljosstrålar* om nytenking på Sandane bedehus.⁶⁰ Dette høver godt som hovudoverskrift over den strategien organisasjonen la seg på. Ikkje berre var organisasjonen tydeleg på at dei var eit supplement til Den norske kyrkja, men òg at nye tiltak skulle supplere, ikkje erstatte, dei eksisterande. Alle desse supplerande tiltaka skulle så fyllast med frivillige, som skulle kome frå dei foreiningane som var i ferd med å døyt ut.⁶¹ Dette var eit reknestykke som ikkje gjekk opp.

Midt oppe i alle dei andre utfordringane var det mykje diskusjon i organisasjonen når det gjaldt om ein skulle slå seg saman med andre. Styret i Nordfjord indremisjon arbeidde for ein fusjon med Sunnfjord indremisjon, men mange i Nordfjord var redde for at dette kunne føre til mindre nærleik til det lokale arbeidet.⁶² Til slutt stemte generalforsamlinga i Nordfjord indremisjon nei til ei samanslåing med Sunnfjord indremisjon, men ja til samanslåing med ytre misjonsorganisasjonen Santalmisjonen.⁶³ Uansett rulla prosessane vidare nasjonalt, og heile Indremisjonssekskapet og Santalmisjonen blei slått saman til *Normisjon* frå 2001. Då var det heller ikkje krefter att til å kjempe mot samanslåinga med Sunnfjord indremisjon og Santalmisjonen. Nordfjord indremisjon

59 Ljosstrålar, mars 1998, under overskrifta «Ikkje i buss på bedehuset».

60 Ljosstrålar, mars 1998.

61 Langhelle (2006, s. 143) observerer at «kring tusenårsskiftet var det gamle venesamfunnet, basis og ryggmarg for alt det andre, i ferd med å bli sterkt svekt og mange stader i ferd med å døyt ut.»

62 Ljosstrålar, desember 1998.

63 Ljosstrålar, mai 1999.

avslutta 122 år som som eigen organisasjon i 2001, og gjekk inn i *Normisjon Sogn og Fjordane*.⁶⁴

8. Avslutning

Årsakene til at den breie folkerørsla *Nordfjord indremisjon* enda opp som små grupper av trufaste, er mange, og dei er fleire og meir samansette enn denne artikkelen har rom for. Å skulde på fenomenen som «sekularisering» eller «avkristning» blir fort uklart og uspesifikt. Men dei store samfunnsendingane frå 1960-talet var heilt klart ein viktig faktor. Biltransporten og samlinga av servicefunksjonar i kommunesentera rokka ved det gamle grendefellesskapet, men indremisjonen heldt fast på møteformer og organisasjonsformer som hadde fungert då avstandane var mindre og alle visste kven alle var. Indremisjonsarbeidet i meir sentrale strøk vaks ikkje i takt med innbyggartalet der. Den aukande mobiliteten og tilgangen til utdanning gjorde òg at mange reiste bort for vidaregåande, høyskule- eller universitetsutdanning. Mange kom ikkje tilbake til Nordfjord, eller dei valde bort trua, eller den varianten av tru som dei hadde vakse opp med. Det fanst sjeldan noko i byane som svara heilt til indremisjonskulturen i Nordfjord. Dermed ville mange potensielle indremisjonsarvtakarar, dei som både heldt på trua og vende heim til Nordfjord, ha fått ei endra forståing av kva kristendom var og korleis kristent arbeid kunne fungere.

Indremisjonen sin grunnleggjande «forretningsidé» var å skape tette, kristne fellesskap rundt i bygdene, som i sin tur kunne vere basis for nye vekkingar. Historia om tilbakegangen for indremisjonen i Nordfjord er derfor i all hovudsak historia om manglande rekruttering og utvikling i desse grunncellene. Av lojalitet til det som hadde fungert under tidlegare vekkingar, blei ikkje formene, språket, ideala eller arbeidsmetodane på lokalplan endra i særleg grad. Av lojalitet til Den norske kyrkja var det uaktuelt å vidareutvikle lokalforeiningane til forsamlingar som likna dei

---

64 Ljosstrålar, april 2000. Krinsbladet fortel at heile dette historiske møtet blei gjort unna på 20 minutt. Dette blir forklart som harmoni. *Resignasjon* er vel kanskje ei vel så god forklaring. Evenshaug (2019, s. 95) beskriv mismot og kjensle av toppstyrt prosess som årsaker til at indremisjonsfolk ikkje stemte mot fusjonen.

i byane. Nytenking blei kanalisert inn i tiltak på sida av foreiningane, ofte på regionalt plan.

Den generasjonen som begynte å bli gamle midt på 1980-talet, heldt gjerne fast på *offeret* som ein viktig bit av sin idealisme. Dei hadde opplevd vekkingane, dei hadde tru på at det same skulle skje på nytt, og dei gav så det monna av både tid og pengar. Generasjonane som kom etter, var meir pragmatiske idealistar. Dei var i aukande grad på jakt etter noko som *fungerte*, og det dei gjerne kunne sjå at fungerte av kristeleg arbeid i byane, fann dei ikkje att i indremisjonen.

Dermed kunne inntekter og aktivitetsnivået til Nordfjord indremisjon vere på topp rundt 1985, men derfrå gjekk det nedover. Etter kvart som utfordringane blei tydelege, reagerte indremisjonen med å setje i gang mange tiltak som låg litt i randsona av det dei hadde drive med før. Men rekrutteringa av frivillige til nye tiltak skulle skje frå dei foreiningane som ikkje fornya seg, verken i form, tal eller i alderssamansetning. Utover 1990-talet var dermed krava til nokon som ville engasjere seg i indremisjonen at ein, i tillegg til å møte opp på småmøte og vanlege bedehusmøte, burde vere engasjert i kyrkja, gjerne gjennom soknerådsarbeid, i ulike indremisjonstiltak som leirarbeid, fotballcup eller retreatsamlingar, og gjerne i styrearbeid både på lokalt og regionalt plan. Å vere kristen på indremisjonsvis blei å *ta ansvar*, og ansvarsbyrden på kvar enkelt auka etter kvart som det blei færre att. Med den nye vekta på fritid som vaks fram gjennom 1980- og 1990-talet, blei dermed terskelen for å engasjere seg i indremisjonen stadig høgare. Det hjelpte nok ikkje at indremisjonen var prega internt av krisestemming når det gjaldt både menneskap og økonomi.

Nordfjord indremisjon var fullstendig avhengig av gåver og frivillig innsats frå privatpersonar for å drive. Dermed blir spørsmålet om kvifor det blei så mykje mindre indremisjon, til sjuande og sist om vi kan forstå prioriteringane til den jamne nordfjordingen i arbeidsfør alder utover 1980- og 90-talet. Stadig fleire av desse hadde vore ute og sett seg om i verda, skaffa seg utdanning og nye hobbyar, eller slått seg ned i eitt av dei nye sentrale byggefelta, slik at berre etternamnet fortalde om heimgrenda der barndomens bedehus stod. Og, som vi har sett, fanst det mange grunnar til at folk i desse situasjonane var mindre interesserte i å gje pengar og tid til indremisjonen enn før.

Bibliografi

- Berger, P. L. (1967). *The sacred canopy – elements of a sociological theory of religion*. New York: Anchor Books /Random House.
- Evenshaug, O. (2019). *Fra indremisjon til Normisjon: Et kritisk blikk på en fusjon*. Drammen: Gunnerius forlag.
- Granerud, S. (2017). Forsamlinger og menigheter. I K. Jørgensen, T. Seierstad, S. Granerud & D.-H. Eriksen, *Misjon i bevegelse* (s. 74–87). Oslo: Luther.
- Hellevik, O. (1996). *Nordmenn og det gode liv: Norsk monitor 198–1995*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Høeg, I. M. (2010). Religion og alder. *Kirke og Kultur*, 4, 331–337.
- Kleppa, H. (2013). Intervju om Skavøypoll bedehus. (24.9.2018) *Fylkesarkivet i Sogn og Fjordane, Kulturhistorisk leksikon*. Henta frå: <https://leksikon.fylkesarkivet.no/article/bdcb5a9c-3572-426b-a13e-a215a08f91f8/>
- Langhelle, S. I. (2006). Frå religiøst fellesskap til personlege val. I K. Helle (Red.), *Vestlandets historie, bind 3 – Kultur* (s. 106–145). Bergen: Vigmostad & Bjørke.
- Nordfjord indremisjon. (1937–2000). *Ljosstrålar – organ for Nordfjord krins av Det norske lutherske indremisjonsselskap og Nordfjord folkehøgskule*. Selje/Sandane: Nordfjord krins av Det norske lutherske indremisjonsselskap og Nordfjord folkehøgskule.
- Nordfjord indremisjon. (1950–2000). *Årsmelding for Nordfjord krins av Det norske lutherske indremisjonsselskap*. Sandane: Nordfjord krins av Det norske lutherske indremisjonsselskap
- Nordfjord indremisjon. (1987–1994). *Protokoll for krinsstyret*.
- Redse, A. (2015). *Kultur og kulturanalyse – trusfridom og dialog*. Volda: Høgskulen i Volda.
- Repstad, P. (1984). *Fra ilden til asken – en studie i religiøs passivisering*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Seland, B. (2006). *Religion på det frie marked – folkelig pietisme og bedehuskultur*. Bergen: Høyskoleforlaget.
- Seland, B. & Aagedal, O. (2008). *Vekkelsesvind, den norske vekkingskristendommen*. Oslo: Samlaget.
- Sørbø, J. I. (1985). *Blomsterbarn i kyrkja*. Oslo: Det norske Samlaget
- Tjomsland, A. (2018). *Bedehusarvingar – Nordfjord indremisjon 1970–2000*. Masteroppgåve: Høgskulen i Volda.
- Utne, E. (1966). *Visitas på bedehuset*. Oslo: Vårt Lands Forlag.
- Wergeland, N. (Red.) (1979). *Nordfjord indremisjon 100 år, bakgrunn og framvokster 1879–1979*. Sandane: Nordfjord Indremisjon.
- Aagedal, O. (1988). *Rapport frå Bedehusland*. Oslo: Samlaget.
- Aagedal, O. (2003). *Bedehusfolket – Ein studie av bedehuskultur i tre bygder på 1980- og 1990-talet*. Trondheim: Tapir.

